Women Lawyers) či Americký svaz žen pracujících ve zdravotnictví (*American Medical Woman's Association*), prosazovaly volbu žen do politických funkcí a jejich jmenování do výkonných funkcí ve státní správě. Lze tedy spolu s Taylor (1990, s. 284) říci, že období následující po ratifikaci Devatenáctého ústavního dodatku a končící šedesátými léty sice nebylo obdobím masového ženského aktivismu, hnutí však zároveň nikdy neupadlo do úplné nečinnosti (viz rovněž Cott, 1987). Počátek šedesátých let pak přinesl obnovenou politickou mobilizaci žen jak v USA, tak i za jejich hranicemi (viz Komentář 1.2 na straně 45). Feminismus našel novou dynamiku.

1.2.2 Druhá vlna feminismu

K renesanci feminismu na počátku šedesátých let přispělo několik faktorů. Důležitým podnětem bylo vydání knihy *Feminine Mystique* autorky Betty Friedan v roce 1963. Friedan dokázala vyjádřit pocit nespokojenosti a nudy, sužující tehdejší vzdělané středostavovské bělošské ženy v domácnosti. Tyto ženy, uzavřené ve svých předměstských domovech (které Friedan nazývá „komfortními koncentračními tábory"), si uvědomovaly, jak omezené jsou jejich možnosti osobního růstu. Přestože své vlastní potřeby podřídily potřebám svých mužů a dětí, zůstal jim místo naplnění intenzivní pocit prázdnoty. Friedan o tomto stavu hovoří jako o „problému beze jména", skutečný význam její knihy však spočívá v pojetí tohoto problému jako problému *společenského*, a nikoli individuálního. Kniha se rychle stala bestsellerem – a co je důležitější, stala se odrazovým můstkem k úvahám o **politice vztahů mezi pohlavími** (*sexual politics*), tedy ke zkoumání kořenů genderové nerovnosti nejen ve veřejné sféře, ale i „v ‚soukromí' našich kuchyní a ložnic", v intimních vztazích mezi muži a ženami (Stacey, 1986, s. 210). Z takovýchto úvah vyplynul často citovaný feministický slogan „osobní je politické".

Ještě před vydáním *Feminine Mystique* však na problém pohlavní diskriminace upozornila sama americká vláda. Na naléhání Esther Peterson, kterou později jmenoval náměstkyní ministra práce, ustavil prezident John F. Kennedy v roce 1961 Prezidentský výbor pro otázky postavení žen. Zajímavé je tvrzení Kramer (1986), že Peterson zřízení tohoto výboru prosazovala jako ústupek představitelkám Národní strany žen a Federace ženských obchodních a profesních spolků, které tehdy stupňovaly svou kampaň za prosazení Zákona o rovnosti práv mezi pohlavími. Výbor se ve své závěrečné zprávě soustředil především na přetrvávající dalekosáhlou diskriminaci žen na pracovním trhu; na základě této zprávy byl pak připraven Zákon o rovnosti mezd, přijatý v roce 1963 (viz kapitola 7), byly usta-

veny dva stálé federální výbory pro ženské otázky a podle jejich vzoru i řada podobných výborů na úrovni států Unie. Samy výbory se staly důležitým nástrojem sběru a distribuce informací o problematice postavení žen (Freeman, 1973; Kramer, 1986). Napomohly také vzniku Národní organizace žen (*National Organization for Women*, NOW), u něhož stály Betty Friedan a sedmadvacet dalších žen reprezentujících státní výbory pro otázky postavení žen na celoamerickém shromáždění ve Washingtonu. NOW se stala vzorem pro další vznikající feministické organizace – Národní politickou konferenci žen (*National Women's Political Caucus*), Ženskou ligu akce pro spravedlnost (*Women's Equity Action League*), Kongresovou konferenci pro ženské otázky (*Congressional Caucus for Women's Issues*) a Národní ligu za právo na interrupci a svobodu reprodukce (*National Abortion and Reproductive Rights Action League*).

Komentář 1.2

Feminismus ve Velké Británii a západní Evropě[2]

Podobně jako feminismus americký vyšel i britský a západoevropský feminismus ze specifických sociálních, politických a ekonomických podmínek. Za jeden z jeho významných předpokladů je považováno osvícenství, zdůrazňující rozum, pokrok, vzdělání, seberealizaci jednotlivce a svobodu od vnějších omezení – a to přesto, že Rousseau i jiní významní osvícenští filosofové rovnoprávnost žen výslovně odmítali. Vliv osvícenských ideálů je ve spisech raných britských a západoevropských feministek jasně patrný: Mary Wollstonecraft ve svém spise z roku 1792 nazvaném *Obhajoba práv ženy* zavrhla tradiční mužskou nadvládu a podřízenost žen a požadovala pro ženy rovnoprávný přístup ke vzdělání jakožto nástroj jejich emancipace a plného osobnostního rozvoje.

Také Velká francouzská revoluce a vzestup liberalismu přispěly ke zrodu britského a západoevropského feminismu v 19. století. Ženy byly mezi aktivními účastníky revoluce a během ní organizovaly protesty a utvářely politické kluby. Některé spisovatelky, například Olympe de Georges, novou vládu důrazně vyzývaly, aby ženám přiznala plná ekonomická a politická práva (de Georges však byla za Robespierrovy diktatury gilotinována a Revoluční shromáždění veškeré ženské spolky rozpustilo). Důraz, který liberalismus kladl na odstraňování právních překážek rovnosti, názorně ukazuje spis Johna Stewarta Milla s titulem *O poddanství žen*; sám Mill však patřil k pouhé hrstce liberálních filosofů, kteří se postavením žen zabývali. V téže době rozvíjeli August Bebel a Friedrich Engels svou

kritiku podřízenosti žen v kapitalistické rodině a vyzývali ženy, aby si vstupem do socialistického hnutí zajistily svou emancipaci.

Vzhledem k takto bohatým kořenům hnutí nepřekvapuje, že rané britské a západoevropské feministky nastolovaly celou řadu otázek: byly mezi nimi například ochrana žen a dětí před násilím a pohlavním zneužíváním, zamezení vykořisťování žen prostitucí, reforma rozvodového a majetkového zákonodárství, rozšiřování pracovních příležitostí, rovnoprávný přístup ke vzdělání a pochopitelně i volební právo. Jejich záběr se však neomezoval na čistě právní otázky: „Evropanky se v daleko větší míře věnovaly úvahám o ženství. Namísto podobností mezi pohlavími vyzdvihovaly spíše rozdíly mezi nimi – které pojímaly jako komplementární – a namísto požadavku plné účasti na muži ovládané společnosti podnikly široce pojatou kritiku této společnosti a jejích institucí" (Offen, 1988, s. 124). Přesto si britské a evropské feministky dokázaly se svými americkými kolegyněmi vyměňovat zkušenosti díky společné účasti v mezinárodních feministických organizacích jako Mezinárodní rada žen, Mezinárodní aliance pro volební právo žen nebo Socialistická internacionála žen (Cott, 1987; Lovenduski, 1986).

Úspěšnost snah britských a západoevropských feministek do značné míry závisela na specifických podmínkách v jednotlivých zemích (Chafetz et al. 1990). Například rozvodové zákony byly ve většině evropských zemí postupně uvolňovány již v 19. a na počátku 20. století, v zemích se silnou katolickou tradicí však zůstával rozvod zakázán až donedávna: v Irsku zákaz platil až do roku 1985 a řada omezení trvá dodnes. Volební právo bylo ženám ve většině evropských zemí uděleno během první světové války, v některých však již výrazně dříve (ve Finsku v roce 1906) a v jiných naopak daleko později (ve Francii v roce 1944) (Lovenduski, 1986; Rowbotham, 1997).

Válečný rozvrat v Evropě a následná vlna politického konservatismu dokázaly feministické hnutí v některých zemích zatlačit do podzemí a v jiných zcela umlčet; během 60. a 70. let však Británie i západní Evropa prožily podobnou renesanci feminismu jako Spojené státy. Bezpochyby k ní přispěla řada faktorů, přinejmenším zčásti však byla odrazem nespokojenosti mnoha žen se skutečnou mírou rovnoprávnosti, dosaženou po desetiletích existence formálních právních záruk vybojovaných převážně již v předchozím století (Lovenduski, 1986; Rowbotham, 1997). Tato nespokojenost dala popud ke vzniku celé řady feministických skupin a organizací, které se podobně jako ty americké vyznačují rozmanitostí filosofických perspektiv, strategií a cílů (Bashevkin, 1996; Margolis, 1993).

Zhruba v téže době, kdy vznikla NOW, se začínal utvářet i jiný, militantnější proud feminismu. Jeho podhoubím byla politická levice, která se soustřeďovala především na universitách, a rozvíjely jej ženy, které byly v šedesátých letech aktivní v jiných společenských hnutích – především hnutích za občanská práva a proti válce ve Vietnamu. Hnutí posledně zmíněného typu byla sice vedena muži, účastnily se jich však velké počty žen, které bojovaly za tytéž cíle a podstupovaly pro ně tatáž rizika (O'Neill, 1969), přesto se často ocitaly vytlačovány do tradičních podřadných ženských rolí kuchařek, písařek a sexuálních partnerek. Uvědomovaly si tak křiklavý rozpor mezi ideologií rovnosti a svobody, kterou mužští radikálové hlásali, a jejich sexistickým jednáním vůči ženám (Evans, 1979; Freeman, 1973; Shulman, 1980). Ke konci šedesátých let zakládaly vlastní feministické organizace, které měly volnější formální strukturu a radikálnější program než NOW a jemu podobné ženské organizace. Vedle politického boje proti genderovému útlaku se soustředily i na teoretický výklad kořenů nerovného postavení žen.

Mezi ženami, které na vlastní kůži pociťovaly dopad genderové diskriminace a začaly se obracet k ženským hnutím, byly i lesbické ženy. Podle Pearlman (1987, s. 317) sehrál feminismus klíčovou roli v politizaci lesbických žen jako společenské skupiny. „Feminismus poskytl lesbickým ženám politickou platformu orientovanou na ženy a politický výklad podstaty jejich útlaku. ... Díky feministickým politickým aktivitám získaly nový prostor ke vzájemnému setkávání mimo své tradiční bary: prostor nejrůznějších skupin rozvíjejících kolektivní vědomí, ženských center a krizových center pro znásilněné ženy nebo ženských zdravotních středisek." Otevřenější a příznivěji nakloněné prostředí dovolilo lesbám vystupovat aktivněji a viditelněji. Sílící participace lesbických žen na ženském hnutí a jejich teoretické příspěvky kriticky analyzující heterosexuální vztahy však vedly nelesbické feministky k zaujetí obranného postoje a k námitkám, že příliš viditelná a hlasitá aktivita leseb poškozuje legitimitu celého hnutí. Vývoj nakonec vyústil v rozštěpení feministického hnutí a lesbicky orientované feministky si zakládaly vlastní organizace, například *Radicalesbians* (Cruikshank, 1992; Faderman, 1991; Pearlman, 1987). Přestože napětí mezi oběma tábory v posledních letech poněkud polevuje, spolupráce mezi některými proudy zůstává napjatá.

Druhou vlnu feminismu lze tedy, podobně jako tu první, sotva nazvat homogenní. Odlišnosti a spory vytvořily onu pestrou škálu názorů, kterou současný feminismus představuje a k níž patří – jak připomíná Komentář 1.3 na straně 50 – i hnutí mužských stoupenců feminismu. Věnujme se nyní některým z těchto odlišných perspektiv blíže.

Cla
Ži
A S
Da